

PRILOG K HRVATSKOJ SFRAGISTICI.

II.¹

Bakar.

Prastari Bakar, opstajao je već u vrijeme Rimljana pod imenom Volcera. God. 1223. darova kralj Andrija II. knezu Guidu sinu Bartola krčkoga vinodolsku županiju, u kojoj je ležao i grad Bakar. Grad ostade u rukama Frankopana, a poslije i Zrinskih sve do g. 1670., dok nije zapljenom pripao komori. God. 1776. utjelovljen je županiji severinskoj, a g. 1778. po kraljici Mariji Tereziji proglašen kraljevskim gradom i slobodnom lukom.

Od vjkada bio je Bakar na općinsku uređen, imajući svoj magistrat i svoj općinski pečat. Takov općinski pečat Bakra sačuvao nam se od g. 1681.,

pa ga ovdje priopćujemo (sl. 34.). Taj pečat je okrugao, a mjeri u promjeru 50^{mm}. U njem razabiremo s desna na tlu stojeću podobu majke božje sa djetetom, a s lijeva sv. Andrije sa križom; među njima gore sunce, koje izlazi ispod nutarnjega ruba. Među ovim i zarubnim zrnatim kolobarima teče napis: SIGILL: COMVN: BVCCARENSIS. 1681. = Sigillum communitatis Buccarensis 1681. Pečat se nalazi pritisnut na ispravi od g. 1774., koja se nalazi u kr. zem. arhivu.

Sl. 34. Pečat bakarske općine od god. 1681.

Sl. 35. Pečat grada Bakra.

Svakako je Bakar imao i stariji pečat, ali ga nisam do sada našao. Nema dvojbe, da će biti sličan ovomu od g. 1681. Ima i jedan manji pečat, što ga rabi općina bakarska (Giudici e seniori di Buccari). Taj je pečat (sl. 35.) također okrugao, mjeri u promjeru 24^{mm}. U pečatnom polju nalazi se lik sv. Andrije, držeći u desnici osmerotraku zvijezdu, a u ljevici t. z. Andrijin križ. Glava svečeva prelazi preko nutarnjega zaruba legende. Između dva crtolika kolo-

¹ Prvi članak je štampan u Vjesniku hrv. arh. dr. N. s. I. str. 120—136.

bara, rubom pečata čita se napis: ✱ SIGILLVM CASTRI BVChARI = Sigillum castris Buccari. Ovaj pečat, koji je za pravo pečat bakarskoga grada (castrum), nalazi se na ispravi od g. 1691. u kr. zem. arhivu među bakarskim spisima (B.).

Cirkvena.

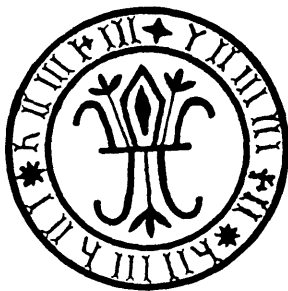
U prvom članku¹ priopćio sam mali pečat ove općine. Veliki je okrugao, mjeri u promjeru 35^{mm}, a sadržaje istu figuru, kao opisani mali pečat. Među vanjskim zarubnim člankovitim i nutarnjim crtolikim kolobarom teče legenda:

SIGILLVM · LIBERI · REGII · OPPIDI · CIRKVENO ·

Otisak u gipsu sa pečata od g. 1766. u mojoj zbirci pečata.

Cvetkovići (kotar jastrebarski).

Vrlo staro selo Cvetkovići nosi ime po starom hrvatskom bratstvu Cvetkovića. Ovo bratstvo (generatio Cvetk), kojemu je bez dvojbe praocem Cvet, živjelo je već polovicom XIII. vijeka u županiji podgorskoj na istom prostoru, što ga danas zaprema imovna općina Cvetkovići kod Jaske. Za opstanka stare hrvatske županije podgorske živjelo je bratstvo Cvetkovića mirno i slobodno, ali kada je ova sredinom XIV. vijeka prestala, počese se gospodari okićki namitati Cvetkovićima za gospodare. U prvi kraj nije to bilo baš tako zlo, ali kasnije naročito u XVI. vijeku, imala je općina mnogo posla, a da spase barem nekakovu neodvisnost. Imade pisama iz konca XIV. vijeka, kojima su okićki gospodari priznali slobode plemenitom bratstvu Cvetkovića, a to je činio polovicom XV. vijeka Martin Frankopan, koji nije dozvolio, da se od njih ubire daća u žitu.

Sl. 36. Pečat općine Cvetkovića.

Na čelu stare ove općine stajao je vazda sudac, nazivan kao i u susjednom Draganiću „županom“. Ovaj je izdavao pisma pod „navadnum plemenitum pečatium dole visećum“. Pečat općine Cvetkovića, koji nalazimo na općinskim izpravama XVI. i XVII. vijeka, jest okrugao sa promjerom od 30^{mm}. U njemu se vidi priprosto crtama prikazan (stilizovan) lik liljana. Po tom bi ovaj pečat bio govoreći: od cvijet-Cvetkovići. Na okolo među dva crtolika kolobara teče majuskularni napis, koji se na dodanoj slici pečata jasno razabire (sl. 36), ali se neda protumačiti. Pečatnjak je valjda u XV. vijeku načinjen.

Počam od XVIII. vijeka rabila je cvetkovićka općina novi ovalan pečat, koji ima u visini 24, a u širini 20^{mm}. U njemu se vidi na desno okrenuta ljudska ruka sa sabljom krivošijom u šaki. Između sablje i ruke nalazi se osmerotraka

zvijezda. Na rubu pečata nalaze se dvije grančice, koje niču iz dna pečata, a sižu do slova Z K S, koja se nalaze povrh figure, a znače možda Zvetkovichensis (sic) kommunitatis (sic) sigillum (??) Taj noviji pečatnik čuva još i danas općina cvetkovička, dočim se onaj stariji više ne može naći. Možda je prigodom velikoga požara g. 1866. kada je skoro cijelo selo Cvetkovići postradalo i on sa množinom starih spisa, koja su izgorjela, propao.

Čazma.

Prastaru Čazmu je kralj Vladislav oko god. 1091.—1095. darovao novotemeljenoj biskupiji zagrebačkoj. Biskupi zagrebački sagrade si tuj grad, te su često tamo stanovali. Biskup Stjepan II. (g. 1225.—1247.) zasnova tu samostan Dominikanaca, a g. 1232. kaptol čazmanski sa 12 kanonika. Već g. 1242. učiniše Tatari u Čazmi mnogo kvara, a g. 1552. osvojiše ju Turci i razoriše grad do temelja.

Uz grad razvila se i općina čazmanska, koja je od biskupa dobila prilične slobostine, kakove su u srednjem vijeku uživale t. z. *liberae villae*. Pod imenom *libera villa* — općine, koja se je sama upravljala — nalazimo Čazmu u XV. vijeku, dok ju pod konac toga vijeka, nalazimo već kao *oppidum*. Općini stajao je na čelu sudac, kojega listine općinske zovu *judex* ili *villicus*. Uz ovoga bili su i prisežnici *jurati*, dok se stanovnici općine zovu *cives* seu *hospites* ili *cives et hospites*. Starije općinske isprave čazmanske počimlju: *Nos NN. villicus, jurati ceterique cives et hospites oppidi Chasmensis, a mlađe Nos. NN. judex, jurati universique cives seu hospites liberae villae Chasmensis*. Kao slobodna općina vidimo, da je Čazma imala svoj magistrat, koji je izdavao općinske isprave pod svojim općinskim pečatom (*quibus sigillum nostre communitatis duximus appendendum*). Općinske ove isprave pisane su redovito na pergameni, na kojoj visi na crvenoj svilenoj vrpci općinski pečat. U arhivu biskupije zagrebačke *Donationalia III.* nalazi se jedna takova isprava od g. 1476, na kojoj visi još prilično sačuvan pečat (sl. 37.). Taj je pečat okrugao, mjeri u promjeru 57 mm, a u njem razabiremo figuru gotičke crkve sa tornjem, kojoj je ostrag dozidana obla sakristija; krov je sveden u kupulu, te nosi na vrhu izbočeni križ. Na krovu sakristije stoji kruglja, a na čošku stražnjeg dijela krova usađen je visok križ. Križ na tornju i kupuli, seže čak u prostor pečatne legende, i to križ tornja

Sl. 37. Pečat slobodne općine Čazme.

među slova Ω i Λ , a onaj kupule iza slova $\bar{\Lambda}$. Façada crkve nosi zatvorena vrata gotskoga sloga, a slična se manja nalaze nešto dalje na lievo. Iznad ovih uzporedo stoje tri prozorčića u obliku križa \boxtimes . Toranj nosi u visini glavnih vrata jedan manji, a u 1. i 2. spratu po dva uska gotska prozora. Crkva stoji slobodno u pečatnom polju. Između zarubnoga vanjskoga i nutarnjega sitnozrnatoga kolobara, koji je potonji iznutra zaokružen crtolikim, teče legenda:

$\boxtimes \varepsilon S \varepsilon LIBER \varepsilon VVILLI \varepsilon$ (sic!) $DE \varepsilon OH \bar{\Lambda} S \Omega \bar{\Lambda}^2$. = S(igillum) libere vuille (sic!) Chasma.

Ako i jest taj pečat u sredini nešto ostećen, to ga uza sve to možemo ubrajati među bolje domaće sfragističke spomenike. Po radnji i pismu sudeći može taj pečat — odnosno pečatnik, kojim je načinjen, — potjecati iz XIV. vijeka.

Drivenik.

Stari grad Drivenik dospjeo je u ruke knezova Frankopana sa vinodolskom županijom. Grad ubrajaju među rimskih „septem turres“, koji da su stajali u hrvatskom Primorju. Općina drivenička spominje se već rano zajedno sa općinom bakarskom, trsačkom, hreljinskom, grižanskom, bribirskom i novljanskom, i to pod imenom *populus et communitas de Drevenico*. Na općinskim ispravama nalazi se veoma zanimiv pečat (sl. 38.), koji

Sl. 38. Pečat općine driveničke.

ovdje priopćujem. Okrugao je i mjeri u premjeru 43^{mm}; vanjski rub sastoji od člankovitoga kolobara obložena iznutra i izvana crtom, a isto tako i nutarnja strana legende pečatove. Između ovih kolobara teče naokolo slijedeća grčkim slovima napisana legenda: \boxtimes $\text{H AVOKA AV \Psi IC TOV \cdot a T \bar{\Lambda} IOV IO \bar{\Lambda} NNOV TOV \Theta EO \Lambda O IOY \cdot}$ Taj pogrešno rezani napis ima se po tumačenju g. dr. Jos. Brunšmida, ovako čitati: $\text{H APOKALY \Psi IC TOY AΓIOY IO \bar{\Lambda} NNOY TOY \Theta EO \Lambda O IOY}$ (apokalipsa blaženoga Ivana teologa). U pečatnom polju vidi se s desne strane sjedeći lik spasitelja u dugačkoj haljini sa kolobarom oko glave i podignutom desnom rukom; s lijeve strane do glave

izlazi ispod nutarnjega rubnoga kolobara sunce sa sedam zraka, prema citatu: „ $\kappa \alpha \iota \ \acute{\epsilon} \nu \ \mu \acute{\epsilon} \sigma \omega \ \tau \acute{\omega} \nu \ \acute{\epsilon} \pi \tau \acute{\alpha} \ \lambda \upsilon \chi \nu \acute{\iota} \omega \nu \ \acute{\epsilon} \acute{\iota} \delta \omicron \nu \ \acute{\epsilon} \nu \alpha \ \delta \mu \omicron \iota \omicron \nu \ \mu \acute{\epsilon} \upsilon \acute{\iota} \omicron \nu \ \acute{\alpha} \nu \theta \rho \acute{\omega} \pi \omicron \upsilon \ \acute{\epsilon} \nu \delta \epsilon \delta \upsilon \upsilon \acute{\epsilon} \nu \omicron \nu \ \pi \omicron \delta \acute{\eta} \rho \eta \nu \ \chi \iota \tau \acute{\omega} \nu \alpha,$ $\kappa \alpha \iota \ \pi \epsilon \rho \acute{\iota} \epsilon \zeta \omega \sigma \mu \acute{\epsilon} \nu \omicron \nu \ \pi \lambda \eta \rho \acute{\iota} \omicron \nu \ \tau \acute{\omega} \nu \ \mu \alpha \sigma \tau \acute{\omega} \nu \ \zeta \acute{\omega} \nu \eta \nu \ \chi \rho \upsilon \sigma \tau \acute{\eta} \nu$ “. (Apokalypsis α . 13.). Iza leđa spasiteljevih stoje slova IO . Do spasitelja sjedi odjeven dugom haljinom sv. Ivan evangelista sa perom u desnici i otvorenom knjigom na koljenu. Nad glavom stoje slova IPX , a s lijeva iza glave slova $\text{PC \bar{\Theta}}$. Pečatna grupa prikazuje nam momenat, gdje se sv. Ivanu na ostrvu Pathmu ukazuje spasitelj, koji mu nalaže: „ $\text{O, } \tau \iota \ \beta \lambda \acute{\epsilon} \pi \alpha \iota \varsigma, \ \gamma \rho \acute{\alpha} \phi \omicron \nu \ \epsilon \acute{\iota} \varsigma \ \beta \acute{\iota} \beta \lambda \acute{\iota} \omicron \nu$.“ (Apokalypsis α . 11.). Kratice znače: $\text{IO} =$

¹ Iza toga slijedi križ tornja.

² Iza toga slijedi križ kupule.

ΙΩΑΝΝΗC; ΓΡ mogla bi biti i vezana slova Π Ρ, nu kod prvoga slova vidi se do slova Ρ mala kvačica, a po tom moglo bi prvo slovo biti Γ, dakle obadva Γ Ρ. Treće slovo toga skupa Χ odnosi se bez sumnje na doljnja ΡCΘ. Po tom bi Γ Ρ mogla biti početna slova kojega oblika od glagola γράζω (pisati), dakle γράμματες, dok Χ i doljnja slova ΡCΘ imaju se čitati: ΧΡΙCΤΟC ili ΧΡΙCΤΟΥ. Po tom bi se sve tri skupine slova imale čitati: ΙΩΑΝΝΗC ΓΡΑΜΜΑΤΕΥC ΧΡΙCΤΟΥ. (Ivan pisar Kristov.)

Pečat nalazi se na jednoj ispravi kr. zem. arkiva u Zagrebu od g. 1774. nu ima i starijih otisaka njegovih iz XVII. vijeka, ali nisu dobro sačuvani. Taj pečat spada na svaki način među curiosa. Kako je općina drivenička došla do njega teško je reći. Pečati primorskih općina sadržavaju obično sv. Jurja ili sveca župne crkve. Drivenički mora da je od druguda donešen, bez sumnje s grčkoga istoka; dosta je surovo izrađen, a radnja bi mogla biti iz XVI. vijeka.

Jastrebarsko.

U prvom članku¹ opisao sam tri pečata općine jastrebarske dodavši dvije slike. Prigodom proučavanja arkiva kr. trgovišta jastrebarskoga došla mi je naknadno pod ruku još jedna varijanta na jednoj listini od 9. travnja 1639. Taj je pečat iste veličine kao jur opisani pod br. 73., okrugao, sa štitom i jastrebom, ali s tom razlikom, da na mjesto krune nad štitom stoji godina 1614. a okolo napis: † SIGILLUM OPIDI (sic) AZTRABA3CA.

Petrinja.

Već u XIII. vijeku za vlade kralja Bele IV. dobila je Petrinja g. 1240. od slavonskoga vojvode Kolomana povlastice, kakove su se podjeljivale slobodnim gradovima i trgovištima². Općina si je glasom toga privilegija sasvim slobodno birala svojega suca (major villae) i svećenika.

Nema sumnje, da je općina petrinjska već u najstarije doba imala svoj općinski pečat, pod kojim je sudac izdavao javna pisma, ali taj nam se nije sačuvao, jer je za turskih provala sve propalo. God. 1531. osvojiše Turci Petrinju, a od tada zabilježila nam je povijest mnoge krvave sukobe Hrvata s Turcima oko nje. Sad su naši, sad opet Turci rušili i palili grad, dok se nije napokon g. 1595. Petrinja konačno oslobodila turske nevolje. Najprije dode pod bansku vlast a kasnije je pripojena varaždinskomu generalatu. Pod krajiškom upravom nema u Petrinji općinskoga uređenja; tek god. 1765. postade ona slobodnom vojnom općinom. Po svoj je prilici ratno vijeće tada ovoj novoj slobodnoj vojnoj općini podijelilo pečat, kakav nam je iz onoga doba sačuvan. Taj je pečat (sl. 39.) okrugao i mjeri u promjeru 37^{mm}. U njem se vidi uspravan u dnu sferičan štit, okru-

¹ Vjesnik hrv. arh. dr. N. s. I. str. 125. sl. 72. ² Kukuljević: Jura I. str. 60. i 73.

njen kneževskom krunom, od koje se sa strana štita spušta plašt. U štitu stoji grad sa dvije šiljastim krovovim nadkrite kule na uglovima, koje nadvisuju zid, što ih spaja. Obije kule imaju gore i dolje po dva usporedna četverouglasta prozora. Srijed zida, što veže kule opaža se obli branik iste visine sa tri četvero-

Sl. 39. Pečat slobodne vojne općine Petrinje.

uglata prozorčića poredana ovako: '1', dok na zidu sa svake strane branika (rondella) opažamo po dva usporedna slična prozorčića. Na srijed zida osovio se raskriljen orao, okrenut na desno, koji lijevom nogom drži žezlo, a desnom mač. Na okolo među vanjskim člankovitim debelim i nutarnjim tanko-zrnatim kolobarom stoji napis: * SIGILL · LIB · COMMUNITATIS · MILITARIS · PETRINENSIS = Sigillum liberae communitatis militaris Petrinensis.

God. 1871. 8. juna potvrđene su po kralju krajiške reforme, a Petrinja je podignuta na grad. Od tada rabi grad u bitnosti isti pečat, s tom razlikom, da nema posrijed zida, što spaja kule, branika, nego obla vrata. Napis je dakako drugi. U djelu „Städtewappen von Österreich und Ungarn“ od dra. Karla Linda; nalazimo i grb petrinjski. Boja štita je modra, orao crn, krov kula crven, svaka kula ima manja obla vrata, a u srijed zida su velika vrata.

Požega.

Kako su nam manjkave starije vijesti o gotovo svim slavonskim gradovima, to ne možemo saznati, kada i tko je podijelio gradu Požegi privilegij kr. i slobodnoga grada. Poznato nam je ipak, da se već oko god. 1336. za vlade kralja Karla Roberta Požega spominje kao civitas reginalis, dok se još god. 1322. zove samo castrum regium. Po tom bi mogli naslućivati, da je Požega dobila svoje slobode u razdoblju spomenutih godina.

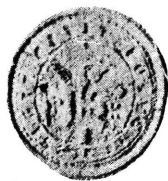
Kao što ostale gradske općine imala je i Požega svoga suca, pa i pečat. Ali taj stari sredovječni pečat nije nam poznat, jer ga nismo našli niti u gradskom požeškom, niti u hrvatskom, niti u mađarskom državnom arhivu. Sve je to propalo bez traga za vrijeme, kada su Turci u XVI. vijeku grad zauzeli. U tursko doba nema u Požegi općinskih uredaba, ali kada su oni g. 1687. iztjerani, počeo se grad pomalo uređivati. Skoro opet nalazimo u Požegi suca i senat (judex et senatus civitatis Posegiensis), pa i na općinskim ispravama pečat. Taj pečat (sl. 40.) je okrugao, mjeri u promjeru 34 mm., a u njem se vidi grad sa otvorenom kapijom, nad ovom visoka kula sa tri kruništa i dva usporedna prozora u sredini. Na njoj stoji raskriljen orao, okrenut glavom na lijevo, a povrh njega žarko sunce. Sa svake strane ove veće kule nalazi se po jedna manja sa tri kruništa i dva usporedna prozora

Sl. 40. Veći pečat grada Požege iz početka XVIII. vijeka.

a veže ih sa srednjom zid sa tri kruništa. S vanjske strane povrh lijeve kule stoji rastući mjesec, a do desne šesterotraka zvijezda. Među vanjskim debelim člankovitim rubom i nutarnjim crtolikim kolobarom stoji napis: * SIGILLVM * CIVITATIS * POSSEGIENSIS. Isti pečat našao sam utisnut u papiru na tjestini, na ispravi od god. 1716.¹ Bez dvojbe je taj pečat rabila općina požeška već koncem XVII. vijeka.

Uz ovaj pečat rabila je požeška varoš istodobno još jedan manji (sl. 41.) istoga sadržaja, nešto ovalan, 24 × 21 mm., koji ima među vanjskim debljim i nutarnjim crtolikim kolobarom slijedeći napis: ∞ SIGIL: CIVIT: POSEG ∞ = Sigillum civitatis Posegae. Ovaj pečat sam našao pritisnut na listini od g. 1728.,²

Sl. 41. Manji pečat grada Požege iz početka XVIII. vijeka.

Sl. 42. Pečat grada Požege od god. 1765.

Sl. 43. Manji pečat grada Požege od god. 1765.

koja ga izrično nazivlje pečatom »czesarskoga i kraljevszkoga szlobodnoga varassa Possege.«³

Poveljom, izdanom u Beču 1. septembra g. 1765., podize kraljica Marija Terezija Požegu u red kr. i slobodnih gradova, te joj podijeli ili bolje rečeno, potvrdi stari pečat odnosno grb, koji je u rečenoj povelji ovako opisan: „sigillum, quo et hactenus usa est civitas: Scutum videlicet caeruleum, in quo substratis solidioribus coementitii operis ductibus interstinctis muris exhibetur castrum argenteum tribus constans turribus, pinnatis ejusdem metalli fenestris apertis, et porta castris oclusa, supra mediam turrim, quae major et eminentior est, volat aquila nativi coloris, in sinistram scuti partem conversa, supra laterales porro turres demissiores (rutilante in capite scutario sole aureo) locatae visuntur hinc sexcornis aurea stella, inde vero crescens luna argentea; scuto incumbit corona vulgaris, ipsam demum scuti peripheream ambit epigraphae: Sigillum regiae liberaeque civitatis Posegae anno 1765.“⁴

¹ U zem. arhivu: Acta Coll. S. Jesu Posegani fasc. V. br. 4.

² Ibidem br. 42.

³ Grb grada Požege s opisanim sadržajem nalazimo i na stupu sv. Trojstva od g. 1749., što stoji na požeškom trgu.

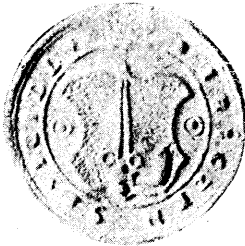
⁴ Liber regius Tom. XLVII. pag. 331. Izvornika nestalo je iz gradskoga požeškoga arkiva, valjda je za velikoga požara god. 1742. izgorio, kad je propao i velik dio gradskoga arkiva.

Prema tomu opisu i slici, koja se nalazila u kraljićinoj povelji, načinjen je pečatnik na srebrenoj ploči¹, što ga od tada rabi kr. i slobodni grad Požega. Pečat (sl. 42.) okrugao, mjeri u promjeru 36 mm; u njem je sferički s krajeva urešen štit, sa peterocjepom krunom na vrhu. Sadržaj je isti kao u gore opisanim, nu s tom razlikom, da je orao okrenut na lijevu stranu. Među vanjskim debljim i nutarnjim tanjim zrnatim kolobarima čita se napis: ✠ SIGILLUM REGIÆ LIBERÆQUE CIVITATIS POSEGANÆ ANNO 1765.

Uz ovaj pečat našao sam na ispravi od g. 1791.² drugi, koji je ovalan, mjeri 30 × 28 mm; s istim sadržajem i napisom kao predidućí, samo što je štit dulji i sferičan, a sa strana mu zavojci (sl. 43.).

Pribić (kotar jastrebarski).

Pleme Pribića spominje se već polovicom XIII vijeka. G. 1244. dobi od kralja Bele IV. potpunu slobodu i nezavisnost od županijskoga grada Podgorja; što više, ono postade plemenito, jer ga kralj podiže u red svojih službenika i dvorjanika. Pleme pribićko sačinjavalo je od vajakada posebnu plemensku općinu. Na čelu joj bijaše sudac, koji je čuvao općinsku „bratinsku pečat, ka je ove općine na višju pravdu i verovanje.“ Sudac je „pod pečat bratinsku pribićku“ izdavao pisma.

Sl. 44. Pečat općine Pribića.

Pečat (sl 44.), što ga je općina pribićka rabila jest okrugao, te je u promjeru mjerio 32 mm. U nutra se vidi sferičan štit, koji reč bi da je šrafran za zlatnu boju, a u kojem stoji svinuta ruka, okrenuta na desno, držeća u pijesti vertikalno dvosjeki mač, kojemu reč bi da rt prelazi odozgor izvan štita. Balčak imade na kraju kruglju, dok se križ na obje strane svršava kolobarom. Desno i lijevo od štita stoji po jedan kolutić s okom u sredini. Između nutarnjega i vanjskoga dvostrukoga zarubnoga kolobara stoji napis: SIGILLVM PRIBICEN. Prvi dio legende teče odozdo prema gore na desnom rubu, a drugi na lijevom rubu odozgor prema dolje. Pečat nalazi se na dvjema hrvatskim ispravama od god. 1631.

Rab (Arbe) na otoku Rabu u Dalmaciji.

Povijest grada i otoka Raba siže u daleku prošlost. Već geografi rimskoga vremena Plinije i Ptolomej poznaju otok i grad Rab. Kada su Hrvati zapremili svoju današnju domovinu, bijaše grad Rab napučen romanskim življem, ali već u drugoj polovici IX. vijeka morali su romanski žitelji rapski plaćati hrvatskim knezovima danak, a u isto doba poče i hrvatski živalj preotimati maha u Rabu.

¹ Izvorni taj pečatnik čuva gradsko poglavstvo u Požegi.

² U zem. arhivu: acta congreg. 1791 nr. 19.

Počam od X. vijeka mijenjao je Rab često svoje gospodare. Bijaše u vlasti hrvatskih kraljeva, od kojih zadobi crkva rapska važne povlastice, skoro pređe u vlast mletačku, onda opet u vlast ugarsko-hrvatskih kraljeva, dok nije u XV. vijeku došao opet u vlast Mlečana, a napokon opet bio pripojen kraljevini Dalmaciji.

Rabljani (grad) birali su vazda slobodno svoga načelnika, a općina rapska imala je već i u najstarije vrijeme svoj općinski pečat, pod kojim je izdavala pisma. Najstariji nam poznati pečat te općine našao sam na izpravi od 11. septembra 1268., kojom se utanačuje nekaka pomirba između grada Senja i Raba.¹ Taj pečat (sl. 45.) visi na zelenoj svilenoj vrpci, jest okrugao, a mjeri u promjeru 54 mm.

Sl. 45. Pečat općine Raba iz XIII. vijeka.

Srijed pečata vidimo sliku sv. Krištofora, patrona rapskoga, koji se upire desnicom o štap sa kitom (crista) na vrhu, dok ljevicom drži na ramenu djetesce. Svetac stupa po vodi, koja se razlila među okružnim kolobarima u dnu. S desna mu je polumjesec, rogovima gore okrenut, s lijeva osmerotraka zvijezda. Među nutarnjim u dnu prekinutim (gdje je voda) i vanjskim rubnina sitnozrnatim kolobarom (Perlinien), koje opet obrubljuju crtoliki kolobari stoji gotski napis s tragovima prelaza: ✠ S COMMUNIS (sic) ARBENSIS = Sigillum communis arbensis.

Na istoj ispravi više još tri veoma zanimljiva pečata na sličnoj zelenoj svilenoj vrpci. To je pečat župana Črnoslava sina Črneča, te njegovih rođaka Grgura i Comes Meterina. Ova tri pečata, od kojih je jedan srcolik, a ostala dva okrugla, veoma su važna osobito s obzirom na znak, što ga vidimo na pečatu. Taj je znak t. z. kućni (Hausmarke). Nije nam žalibože poznato, kojemu li rodu pripadaju ova trojica, koja rabe u svojim pečatima isti znak. Svakako su Senjani ili bar iz stare gacke županije.

Ruma.

God. 1749. 1. januara u Rumi izdanim privilegijem, podijeli barun Marko Pejačević ovom mjestu — do tada selu njegove jurisdikcije — preimuštva slobodnoga trga. U istoj ispravi podijeli i pečat, koji potanko opisuje: „Pro ulteriori comparatione aliorum privilegiorum oppidorum seu civitatum memoratum oppidum Ruma sequens insigne seu sigillum geret: Utpote ex tribus vallibus tres decurrentes rivulos, nempe Rumensem, Jellenczensem et Kuttosiensem, qui hocce territorium transfluunt, in medio horum columna marmorea erecta cernetur, supra

¹ U kr. zem. arhivu u Zagrebu.

quam crux duplicata fixa cum I. H. E. O. R. litteris id designantibus: „In hoc signo evadet oppidum Ruma,“ extabit quam a sinistro dextroque latere positae stellae illustrabunt et corona a duabus manibus pansis servata circumdabit, in cujus sigilli circulo verba haec exsculpta: Sigillum exempti oppidi Ruma 1749. opus terminabunt.

Sl. 46. Pečat trgovišta Rume.

Pečatnik, što ga rabilo trgovište Ruma, ovalna oblika, 25 × 23 mm. u promjeru, ne odgovara tomu opisu (sl. 46.). U njem se vidi na stalku dvostruki križ, desno

I H

slova: S, lijevo: E. Ta pečatna figura okružena je vanjskim sitno-

O R.

zrnatim i nutarnjim tik do ovoga crtolikim kolobarom.

Navedena slova, prema tumačenju privilegija znače: „In hoc signo evadet oppidum Ruma, dok manjka naokolo napis: „Sigillum exempti oppidi Ruma g. 1749.“ što rečeni privilegij naročito kao legendu pečata navodi.

Senj.

Stari grad Senj poznat je već u rimsko doba, gdje ga već Plinije stariji spominje među liburnijskim gradovima. Od kako su Hrvati zapremili svoju današnju domovinu, zadobi Senj važni položaj među hrvatskim gradovima; stajao je u staroj hrvatskoj županiji gackoj, a kao primorski i trgovački grad, bijaše veoma živahno prometno mjesto. Imadaše vazda svoju slobodnu samoupravu, bijaše slobodnim municipijem, na čelu kojega stajao je načelnik ili sudac (prior, iudex). Sudac gradski čuvao je gradski pečat, t. j. pečat gradske općine, a kada je ovaj stavljaio na pisma dobivaše za to po 8 solda.¹

Najstariji pečat grada Senja (sl. 47.), našao se na ispravi od 11. septembra 1268.² Taj pečat visi na zelenoj svilenom vrpci, okrugao je i mjeri u promjeru 55 mm. U njem se razabire sv. Juraj na konju, jašeći na lijevo, dok kopljem, na dršku kojega leprši mala zastavica, bode u vrat zmaja, što se je ispružio ispod konja. Taj zmaj ima dvije noge i dugi vrat, otvorene je čeljusti okrenuo prema glavi konja, a svojim dugim repom omotao mu je stražnje noge. Desna stražnja konjeva noga, kraj njegova repa i noge zma-

Sl. 47. Pečat grada Senja iz XIII. vijeka.

¹ Statut grada Senja od god. 1388 čl. 168. u ² Izvor. u zem. arhivu A. N. A. medii aevi. arhivu grada Senja.

jeve prelaze nutarnji kolobar i prodiru u prostor legende. Među dva člankovita kolobara teče naokolo napis: ✠ • S. COMVNIS : CIVITATIS : D. SCEINNA • • = (Sigillum co(m)munis civitatis de Sceinna).

Ovaj isti pečat opisuje jedna isprava od 29. januara 1302., izdana u Senju, ovako: . . . „et sigillo cereo pendentem cum cordula canapi sigillati habentis ymaginem beati Georgii ad caballum super draconem more solito sculptam in medio, et in circulo sigilli has litteras S. comunis civitatis de Sennia.“¹ Kako vidimo taj se opis slaže sa slikom našega pečata od god. 1268. izim posljednje riječi pečatne legende.

Nešto mladi je pečat (sl. 48.) grada Senja, bez sumnje onaj na ispravi, izdanoj po općini grada Senja g. 1743., a sama isprava ga nazivlje „veliki pečat ove plemenite i uzvišene comunitadi Segna grada.“² Taj je pečat okrugao, u promjeru mjeri 49^{mm}. U njem je kao i u gornjem sv. Juraj na konju, jašući na lijevo, kako bode u vrat krilata zmaja, koji se pružio ispod konja. Među dva sitnozrnata kolobara teče na okolo slijedeća gotskim slovima pisana legenda: ✠ S. ARMIGER ALME DEI SCENIAM DEFENDE GEORGI. = „Sancte armiger alme dei Sceniam defende Georgi.“³

Osim ovoga nalazimo na ispravama senjskim također manji pečat. Ovaj je okrugao a mjeri u promjeru 38^{mm}. U njem razabiremo na lijevo okrenutu podobu sv. Jurja na konju, koji se propinje iznad zmaja. Sv. Juraj maše desnicom mačem, a ljevicom drži uzdu. Pečat je zarubljen zrnatim kolobarom. S desna figuri teče napis: SCOIS, a s lijeva SEP. Ovaj, koji smatram malim pečatom grada Senja, našao sam na ispravi od g. 1619.⁴

God. 1607. u Pragu 2. maja izdanom diplomom potvrdi kralj Rudolfo II. Senjanima njihov stari grb. Doslovni opis grba u toj diplomi jest: Scutum videlicet militare erectum rubri coloris, ad cuius fere medium undabundum mare per transversum excrevisse, cui a parte dextra scuti alatus dicolor draco, cauda portuose inflexa et elevata, victu faucibusque apertis et lingua rubicunda ceu flam-

Sl. 48. Pečat grada Senja.

¹ Ljubić Listine I. str. 198.

² U zem. arhivu A. N. A.

³ Spomenuti nam je nešto o bojama grba grada Senja. U Valvasorovom rukopisnom djelu: „Opus insignium armorum“ od g. 1688, koje se čuva u kaptolskoj biblioteci u Zagrebu pod signaturom 39—5., naslikan je grb grada Senja: Modar štit sa slikom sv. Jurja na konju u borbi sa zmajem. Položaj kao na pečatu. Drugačiji je grb grada Senja na gradskoj zastavi, koja potječe iz XVII—XVIII.

vijeka: Modar štit; na zmaju stoji oklopljen vitez sa crvenim križem na grudima, desnicom drži buzdovan, ljevicom zastavu sa slikom B D M. Danas rabi grad Senj slijedeći grb: Štit modre boje, vitez kao na grbu zastave, sa zmajem i zastavom, dok se oko zastave, vije zmija. U Lindovom djelu „Städte-wappen von Oester.-Ungarn“ naslikana je zastava zlatnom bojom, a dno je u štitu zeleno. Slijede iste figure.

⁴ Otisak u gipsu u mojoj zbirci pečata.

mivoma exerta, ad sinistrum scuti latus campumque viridem tendens, innatare, atque penes enatum ex campo viridi scopulum marinum glauci coloris, integer miles cataphactus, armis militaribus per totum corpus indutus, ac juvenili formosa specie, et sereno vultu, nigroque subtili mustace conspicuus, et caput galea, cristis ardearum albis cum nigris intermixtis in manipulo erecte assurgentibus ornata, tectus, ac rubra cruce in pectore insignitus militarique aureo baltheo circumdatus et gladio accinctus, dispositis pedibus, sinistro quidem in terra sive campo viridi bicipitem anguem, patulis oris et linguis rubicundis exertis, versusque adnatantem draconem conversum, tanquam cum protriturus, dextro vero in mari supradicti draconis cervicem erectus ac immobilis stare, et manu dextra clavam militarem elevatam ceu draconi minitans vibrare, sinistra vero hastam crocei coloris in terra defixam aureoque vexillo bifide ex illa et ornate defluente, atque ex nube coelestina beatissimae virginis Mariae infantulum Christum in ulnis gestantis sacram imaginem exurgentem ac „Patronam Hungariae“ intitulatam continentem, erecte in medio tenere conspiciuntur.“¹

Prema toj diplomi rabi grad Senj još danas grb odnosno pečat.

Turopolje.

Među tolikim starim hrvatskim plemenskim općinama očuvala je sve do danas jedina turopoljska mnoge tragove i žive uspomene negdašnje slobodne plemenske općine. Ako i izvodi općina turopoljska svoje slobode na temelju povelje kralja Bele IV. od g. 1225., te je vazda zapremala odlično mjesto među inim plemenskim općinama hrvatskim, to ona ipak nije imala svoga posebnoga općinskoga pečata sve do prve polovice XVIII. vijeka. Na listinama, izdanim po turopoljskim županima počam od XIV. vijeka, nalazimo doduše pečata, ali ovi nijesu općinsko-plemenski, nego je župan na isprave stavljao svoj privatni pečat (sigillum nostrum). Ovi su pečati razna oblika i sadržaja, prema tomu, kojoj li je obitelji pripadao dotični župan, koji je ispravu izdao. Takove isprave imale su samo dokaznu moć u kotaru turopoljskom.

Na molbu turopoljskoga župana Sigismunda Škrleca, podijelio je god. 1737. u Beču datovanom poveljom kralj Karlo III. općini turopoljskoj autentičan pečat odnosno grb, koji je na istoj povelji u bojama naslikan i ovako opisan: „Scutum videlicet erectum ceruleum exhibens in principali loco et residentia dictae communitatis Lukavec habita turrim argenteam firmatam tecto rubeo, cujus cuspidi affixum brachium armatum distracta framea. Turris autem sita est in prato viridi, clausis valvis, ac extenso ponte ligneo super fossam et quatuor fenestris orbicularibus instructa, e quarum duabus superioribus minitanti duo aenea tormenta bellica cernuntur, turrim ipsam stipant duo armati satellites amictu rubeo cingulo et ocreis aureis, paludamentis seu clamidibus . . . avi sive grisei coloris, in regione autem cephalica seu capite scuti fulgent a dextris tres stellae, sexcornes

¹ Sladović Pověsti biskupijah senjske i modruške. Trst 1856. str. 361–4.

aureae pyramidaliter positae, a sinisteris vero luna crescens aurea. Scuto demum incumbit galea consueta tornearia coronata, cujus apex aquila nigra pariter coronata, duo vexilla expansa, quorum dextrum insigne Croatiae, sinisterum vero Slavoniae regnorum refert, unguibus prehendens, laciniae a dextris aureae et caeruleae, a sinisteris autem argenteae et rubrae; circumferentiam vero scuti hac epigrapha ambiente: Sigillum communitatis nobilium Campi Turopolja.¹⁴ Glavna svrha ovomu podjeljenju bijaše, da se stane na put mogućoj zloporabi privatnih pečata župana. Novim pečatom u buduće pečatane isprave imale su opće dokaznu moć kao i isprave, izdane po kakovom vjerodostojnom mjestu. Pečatnik izrađen u srebrnoj ploči, je ovalan, a pečat mjeri 68×61^{mm}. U njem (sl. 49.) u srijed, ovalna štita s oznakom modre boje diže se okrugla kula sa zatvorenim vratima i spuštenim mostom, natkrita šiljastim krovom, povrh kojega stoji na desno okrenuta oklopljena ruka sa sabljom. Kula je građena od tesanog kamena, ima sa svake strane vrata po jedan okrugli prozor, dok s gornjih dvaju prozora proviruju na svaku stranu topovi. S desna i lijeva kuli stoji po jedan vojnik sa helebardom u ruci, okrenut licem prema kuli. S desna gore tri zvijezde piramidalno namještene, s lijeva rastući mjesec. Na štitu stoji okrunjena kaciga, na vršku krune jednoglavl raskriljen orao, okrenut na desno; lijevom nogom drži zastavu, na kojoj je grb kraljevine Slavonije (među dvijem prugama na desno stupajuća kuna), a desnom zastavu posutu hrvatskim kockama. Sa šljema spušta se s obje strane štita plašt.

Sl. 49. Pečat općine turopoljske.

Pečat obrubljen je debelim člankovitim kolobarom, a među dva crtolika kolobara teče napis: * ~ SIGILLUM COMMUNITATIS NOBILIUM CAMPI TUROPOLJA 1737 ☉ ~ Izvorni pečatnik čuva se u arhivu plemenite općine Turopolja u Velikoj Gorici.

Grb plemenite općine turopoljske nalazimo i u kamenu isklesan nad vratima grada Lukavca u Turopolju. Tamo drže štiti dva dvorepa lava, sa svake strane po jedan, a na okolo je uklesan napis: INSIGNIA UNIVERSITATIS NOBILIIUM CAMPI TUROPOLJA 1752. Isti taj grb nalazimo i na modroj svilenoj zastavi turopoljskoj od g. 1828. S jedne strane je grb natkrit krunom sv. Stjepana, a okolo napis: VEXILLUM ET INSIGNIA NOBILIIUM CAMPI TUROPOLJA ANNO 1737. COLLATA. Na drugoj strani je slika bogorodice s djetetom. Na šiljku zastave urezana je godina: 1828. Držak je crven.

¹ Izvornik u turopoljskom arhivu.

Vukovar.¹

Vukovar se spominje u listinama već počam od konca XI. vijeka pod imenom Walkow, Valko, Volko. God. 1231. dobi mjesto od slavonskoga vojvode Kolomana svoje povlastice. Iz ove povelje razabiremo, da je Vukovar bio napučen Nijemcima, Madžarima, Vlasima i Hrvatima. Povlastice su slične onima, što su ih u to doba obično dobivali gradovi. Općina si slobodno bira svoga suca „major villae,“ pa nema dvojbe, da je već tada poput inih gradova i općina i Vukovarska rabila svoj poseban pečat.

Stari općinski život mjesta Vukovara, koje bijaše sjedište istoimene županije, potrajao je sve do oko polovice XVI. vijeka. Gradina, koja se iznad Dunava dizala u Starom Vukovaru na mjestu, gdje je danas franjevački samostan, bijaše sijelom župana županije vukovarske. God. 1543. osvoje Turci Vukovar,

Sl. 50. Pečat općine Vukovarske.

koji ostade sve do god. 1687. pod njihovom vlašću, kada ih sretna kršćanska vojska pod grofom Aspremontom iztjera za uvjeka iz njega. Sada opet poče općina vukovarska da živi, te se doskora razvije u lijepo trgovište. Novo procvala općina rabila je općinski pečat (slika 50.), koji potječe iz prve polovice XVIII. vijeka; oblika je ovalna, mjeri 23 × 22 mm, a u njem su dvije dvokatne kule sa tri prozora (2, 1) i tri kru-ništa. Od svake kule siže zid do ruba. Kule i zid od tesanoga su kamena. Između obije kule, koje su spojene svodom na luk, stoji uspravan sferičan štit, koji drži ostrag stojeći anđeo. U tom štitu stoji lav na lijevo okrenut, držeći desnom šapom na ramenu na naslonjenu zastavicu. Među vanjskim deblje, i nutarnjim sitnije zrnatim kolobarom teče napis: * SIGILLVM · OPPIDI · WVKOVARIENSIS.¹

Emilije Laszowski.

¹ Bolje rečeno „Vukovo.“

² Dr. Karl Lind Städte-Wappen von Oest.-Ungarn prikazao je grb Vukovara u bojama: Crveni štit sa zelenim tлом, na kojem stoji srebreni zid tvrđave sa zidanim višim svo-

denim vratima, na kojima stoji gol Turčin, pokrit srebrenim turbanom, s kojega mu preko leđa pada modar plašt, držeći pred sobom štit modre boje, u kojem se vidi zlatan dvorepi lav okrenut na desno.